

4. Рассадин С. За что тиран ненавидел Зоценко и Платонова / Станислав Рассадин // Новая газета. – № 82 (4 ноября 2002 г.) – С. 37.

5. Фрилендер Г.М. Достоевский / Г.М. Фрилендер // История всемирной литературы: В 8 томах / АН СССР; Институт мировой литературы имени А.М. Горького. – М., 1983-1994. – Т. 7: XIX век. – 1991. – С. 105-124.

6. Шафранская Э.Ф. «Маленький человек» в контексте русской литературы 19 – начала 20 вв. / Элеонора Федоровна Шафранская // Русская словесность. – 2001. – № 7. – С. 23-27.

7. Эпштейн М. Маленький человек в футляре: Синдром Башмачкина – Беликова / Михаил Эпштейн // Вопросы литературы. – 2005. – № 6. – С. 7-15.

Ольга Улянченко

РАСКРЫТИЕ ТЕМЫ „МАЛЕНЬКОГО ЧЕЛОВЕКА” В САТИРИЧЕСКИХ РАССКАЗАХ М. ЗОЩЕНКО

В статье предпринимается попытка проанализировать сатирические рассказы М.М. Зоценко с точки зрения следования литературным традициям и новаторства в раскрытии темы „маленького человека”. Доказывается, что вслед за своими предшественниками писатель исповедует гуманистический подход к изображению данного типа. Однако он также раскрывает те негативные потенции, которыми наделен „маленький человек”, что делает его продолжателем традиций Н.В. Гоголя и А.П. Чехова.

Ключевые слова: „маленький человек”, образ, тип, персонаж.

Olga Ulyanchenko

THE TOPIC OF ‘A MAN OF NO IMPORTANCE’ IN SATIRIC STORIES BY N. ZOSCHENKO

The article represents an attempt to analyze M. M. Zoshchenko’s satirical works from the point of view of holding to the literary traditions and creating innovative approach in developing the ‘small man’ theme. We came to the conclusions that like his predecessors the writer kept to the humanistic approach to the description of this type of character. However he also revealed negative potential hidden in ‘a small man’ which makes him a continuator of N. V. Gogol and A. P. Chekhov’s traditions.

Key words: ‘small man’, image, type, personage.

Одержано 20.03.09 р., рекомендовано до друку 25.08.09 р.

НАТАЛІЯ ДМИТРЕНКО
(Полтава)

МЕТАФОРІЧНА БУДОВА ПОЕТИЧНОЇ МОВИ С. ЄСЕНІНА

Ключові слова: метафора, лірика, сюжет, образ.

Сучасні наукові теорії безпосередньо пов’язують природу метафоричного образу з міфологічними структурами. Поетична мова С. Єсеніна дає багатий матеріал для роздумів над метафорою як „згорнутим міфом”, поет широко використовує мета-

форичну будову поетичної мови, що концентрує в собі „духовний зв’язок між мовою та міфом”. Метафорична структура образу переважає у творчості поета, що свідчить про своєрідний рух творчого духу та діалектичність його мислення [4, с.34].

Метафору справедливо вважають формою вияву індивідуальної мовної міфотворчості, оскільки вона є свідомим перенесенням назви одного уявлення в іншу сферу – на інше уявлення, подібне будь-якою рисою до першого. Метафори поета приваблюють максимальною сконцентрованою змісту та, подібно до міфу, „являють собою комунікативну систему, певне повідомлення” [2, с. 162]. Міфопоетична свідомість поета реалізується в метафорах, що передають структуру метаморфози його образів: „Есть тоска веселая в алопях зари” („Выткался на озере алый свет зари”); „В саду горит костер рябины красной” („Отговорила роща золотая”); „Младенцем завернула заря луну в подол” („О муза, друг мой гибкий...”); „Рыжий месяц жеребенком запрягался в наши сани” („Нивы сжаты, рощи голы”); „Распустились кисти белой бахромой” („Береза”); „Отзвенел соловьиный рассвет” („Этой грусти теперь не рассыпать”); „Желтых туч медовый дым” („На небесном синем блюде”); „Березки белые горят в своих венцах” („В багровом зареве закат кипуч и пенен”); „Чешет тучи лунный гребень” („Даль подернулась туманом”); „Осенний день пуглив и дик” („Еще не высох день вчерашний”); „Дымится овсяная гладь” („Заря окликает другую”).

Кожну з наведених вище метафор можна „підсилити”, розгорнути у міфологічний текст або сприйняти в ролі міфологеми. Метафори-міфологеми в поезії С. Єсеніна апелюють до відомих міфологічних образів (Христа, Іуди, Красного Літа, Весни, Нового Назарета та ін.) або до релігійно-апокрифічних сюжетів, які безперечно повертають читача до міфу. Навіть у тих поемах, де подаються більш-менш прямі оцінки подій („Товарищ”, „Иорданская голубица”), сенс полягає в абстрактно-символічному зіставленні дійсності з цими сюжетами. Вже не релігійні мотиви служили певними завданнями зображення дійсності, а сама дійсність відіграла другорядну роль. Наприклад, у поемі „Иорданская голубица” відображення подій набуває абстрактно-романтичного характеру. Революція представлена в образі біблійної йорданської голубиці, яка злетіла до „людей-братів” для створення миру на землі. Звертаючись до „нового”, „ прорезавшего тучи” дня, поет завершує поему словами:

*Буду тебе я молиться,
Славить твою Иордань...
Вот она, вот голубица,
Севшая ветру на длань [4, с. 132].*

Мрії, пов’язані з „новим днем”, не йдуть далі загальних ідилістичних уявлень про майбутнє, представлених релігійно-символічними образами.

*Вижу вас, злачные нивы,
С стадом буланых коней.
С дудкой пастушеской в ивах
Бродит апостол Андрей [4, с. 133].*

Міфологічні сюжети в його поемах мають характер більш релігійно-казковий, ніж ідейний. Особливо це відображене в дореволюційній творчості, де яскраво звучать атеїстичні мотиви. Однак відсутність у творчості С. Єсеніна цих років безпосеред-

ньо відображених фольклорних мотивів та образів, як і принципів народної поезики, не означало його розриву з народнопоетичними традиціями. Навпаки, це були роки загостреної уваги С. Єсеніна до народних традицій у мистецтві взагалі.

У 1918 р. С. Єсенін пише теоретичний трактат про поезію „Ключи Марии”, у якому концентрує увагу на таємниці народної творчості, її філософії, на відображенні в ній міфологічної свідомості, її світобаченні в цілому. Особливу увагу автор приділяє багатству метафори усної народної словесності, метафори, побудованої цілком на образах, на символічній основі слова. Цей ключ до народної мови став першоосновою його творчості. Саме через народну поезику поет ішов до усвідомлення єдності світу, до його гармонії [1, с. 133].

Говорячи про еволюцію поетичного стилю С. Єсеніна, в першу чергу слід звернути увагу на розвиток його образної структури, тому що світобачення поета цілком пов'язане з його образним сприйняттям дійсності. Це яскраво помітно в маленькій поетичній мініатюрі „Там, где капустные грядки”.

Така побудова образу, як у цьому вірші, у С. Єсеніна є домінантною. Вміння підготувати читача до сприйняття метафори є характерною особливістю поета. Спочатку подається опис предмета чи явища в тому вигляді, в якому воно сприймається з першого погляду, і тільки після цього відкривається шлях метафорі. Саме так конструюється вірш 1911 р: „Темна ноченька, не спится, Выйду к речке на лужок”. Головне для Єсеніна-художника – показати неповторність ночі та ті почуття, які пережив у той момент ліричний герой. Для цього необхідні слова з переносним значенням. Вони, поєднуючись одне з одним, дають ті змістові поєднання та емоції, на основі яких народжуються нові образи: „Распоясала зарница // В пенных струях поясок”.

Поет використовує й інші способи моделювання тропів: строфа починається з казкового пейзажу-метафори, співзвучного з емоційним станом героя: „На бугре береза-свечка // В лунных струях серебра”.

А завершується зверненням героя до коханої: „Выходи, мое сердечко, // Слушают песни гусяра!” [3, с. 9].

Зовсім інакше сприймає С. Єсенін події 1917 р. Як справжній романтик, поет стає на бік революції. Його ліричний герой, прототипом якого є він сам, черпає свої сили все з того ж джерела – почуття відданості батьківщині. Образ Росії в нього кардинально змінюється, наповнюючись енергією та силою. Все приходить до руху, підхоплюється загальним потоком:

*Тучи – как озера,
Месяц – рыжий гусь.
Пляшет перед взором
Буйственная Русь [3, с. 10].*

В поемі „Пришествие” ліричний герой, звертаючись до батьківщини, готує її до прозріння, до усвідомлення свого нового призначення та величі:

*О Русь, Приснодева,
Поправшая смерть!
Из звездного чрева
Сошла ты на твердь...
Возри же на нивы,*

*На сжатый овес, –
Под снежною ивой
Упал твой Христос! [3, с. 10].*

Використовуючи образну побудову християнського віровчення під час побудови метафори, поет намагається максимально точно передати стан батьківщини в тій новій для неї революційній реальності, через випробування якої їй судилося пройти.

Після повернення з-за кордону та в 1924-1925 роках творчі пошуки поета продовжуються: змінюється характер семантичного наповнення змістових одиниць. Якщо в „Персидских мотивах” та „Анне Снегиной” склад стає менш метафоричним, то цього не можна сказати про символіку „Песни о великом походе”, поемах „Страна негодяев” та „Черный человек”, хоча в ці роки поет працював більше, ніж раніше, в реалістичному напрямку; образи його яскраві, рельєфні, багатозначущі [3, с. 10].

Переходячи до безпосереднього розгляду словесного мистецтва, С. Єсенін розвиває свою теорію про триступінчатість побудови поетичного образу, спираючись перш за все на матеріал прислів'їв, загадок, мови „Слова о полку Игореве”. Образ від плоті можна назвати заставочним, образ від Духа – корабельним, образ від розуму – ангелічним. Образ заставочний є, як і метафора, уподібненням одного предмета іншому, образ корабельний – порівнянням. Ангелічний – нові форми метафори. Наприклад, на трактовці образної суті мистецтва в „Ключах Марії” помітно проявилась близькість С. Єсеніна до символізму, особливо до положень, сформульованих у статті А. Белого „Жезл Аарона”, де він говорить, що „метафора заключает поэзию мифа”. Єсенін у метафоричному образі бачить перш за все сутність орнаменту – „першу і головну галузь російського мистецтва”, в структурі якого відчувається стародавня Русь [6, с. 18].

Народнопоетична образність справила сильний вплив на С. Єсеніна протягом усього творчого шляху, визначала не тільки особливості його поетичного стилю, а й деякі якості героя його лірики. Типові есенінські образи, які проходять через багато віршів різних років і відображають не тільки суб'єктивно-особистісні переживання поета, але й соціальні риси його світобачення, виявляються глибоко національними [3, с. 11].

Ряд поетичних образів С. Єсеніна, побудованих на фольклорній основі, отримує своєрідний розвиток у його ліриці, відображаючи особливості душевних переживань поета. Так, широкоживаний у народних піснях поетичний образ „лебедушки”, який не просто створює „постійний символ”, образ дівчини або одруженої жінки, але повсякчас виражає глибину та силу, ніжність та шляхетність почуття любові:

*На речке лебедушка кликала,
На быстрой бела кликала:
„Ты лети, лети, лебедь мой,
Ты лети, лети, белый мой!
Без тебя ли мне, лебедушке,
Речка не так течет;
Без тебя ли мне, лебедушке,
В поле травка не зелена!” [1, с. 138].*

Ідучи від внутрішнього змісту цього поетичного образу, С. Єсенін створює оригінальні, типово есенінські образи-метафори:

*Снова выплыл из роици
Синим лебедем мрак [1, с. 139].*

Характерним у цьому сенсі проходить через багато віршів різних років образ „бешеной тройки”. Навіяний народнопісенною традицією і фольклором, цей образ є найбільш органічним для С. Єсеніна. Сама еволюція цього образу в ліриці відобразила життєву долю поета.

На початку його творчого шляху, коли поетичний світ С. Єсеніна був безпосередньо пов’язаний з народнопоетичним сприйняттям, трійка у віршах С.Єсеніна була зовсім реальною („лихой”, „бешеной”), виступала як невід’ємний елемент селянського побуту:

*По дороге лихо, бойко,
Развевая пенный пот,
Скачет бешеная тройка
На поселок в хоровод [1, с. 139].*

В інших випадках цей образ набуває дещо містичного відтінку („Колокольчик среброзвонный”). Але далі стає узагальненням життєвого шляху самого поета.

*Вечер черные брови насопил.
Чьи-то кони стоят у двора.
Не вчера ли я молодость пропил?
Разлюбил ли тебя не вчера? [4, с. 140].*

Надалі образ трійки виступає перш за все як образ алегоричний, який виражає спроби збагнути особисте та суспільне життя:

*Я утих. Годы сделали дело,
Но того, что прошло, не кляню.
Славно тройка коней оголтелая
Прокатилась во всю страну [1, с. 140].*

Таким чином, мова йде вже не просто про використання фольклорних мотивів, а про більш глибоке відображення естетичних норм та принципів народної творчості в поезії С. Єсеніна, які впливали на характер типізації психологічних та соціальних рис героя. Тривалий та органічний зв’язок С. Єсеніна з народнопоетичними традиціями, різноманітні форми художнього освоєння фольклорного матеріалу сприяли оформленню певних естетичних смаків у поета та визначенню його творчого шляху.

Поступовий розрив з імажиністами прискорив його рух до „пушкинського начала” – поезії „точной и нагой”. Зберігаючи яскраве та своєрідне бачення світу, С. Єсенін звільнявся від захоплення як міфологічною алегорією, так і ускладненою метафоричністю. Ця суперечливість залишилась притаманною художньому та соціальному мисленню поета до кінця [5, с. 116].

Отже, С. Єсенін був поетом, який віддав багато сил пошукам внутрішнього сенсу образотворчості, „таємницям” словесного мистецтва свого народу, виходячи з ідеалістичного розуміння цих „таємниць”, створював „образи-прозоріння”, „образи-перевертні”. Досвід класичної поезії та народної творчості остаточно заповнив поета

в реалістичному змісті народнопоетичних образів, що відображають мислення та психологію народних мас.

ЛИТЕРАТУРА

1. Выходцев П. Народно-поэтические традиции в творчестве С. Есенина / Павел Выходцев // Русская литература. – 1961. – № 3. – С. 123-143.
2. Ермилова Е. Метафоризация мифа в поэзии XX века / Елена Ермилова // Контекст: Литературно-теоретические исследования. – М., 1977. – С. 160-177.
3. Занковская Л. Характерные черты стиля С. Есенина / Людмила Занковская. – М., 2003. – С. 8-13.
4. Касирер Э. Сила метафоры / Эрнст Касирер // Теория метафоры. – М., 1990. – С. 33-42.
5. Марченко А. О художественном мастерстве / Алла Марченко // Вопросы литературы. – 1959. – № 1. – С. 105-120.
6. Юшин П. О поэтике Есенина / Петр Юшин. – М., 1965. – С. 17-23.

Наталья Дмитренко

МЕТАФОРИЧЕСКОЕ ПОСТРОЕНИЕ ПОЭТИЧЕСКОГО ЯЗЫКА С. ЕСЕНИНА

В статье рассматривается специфика метафорического построения лирики С. Есенина. Отмечается своеобразие поэтического стиля автора. Раскрывается связь метафорического образа с мифологическими структурами.

Ключевые слова: метафора, лирика, сюжет, образ.

Nataliya Dmitrenko

METAPHORIC CONSTRUCTION OF S. YESENIN'S POETICAL LANGUAGE

The article deals with the metaphorical construction specific of Yesenin lyric. The peculiarity of the author style is noted. The connection of metaphorical image with mythological structures is studied.

Key words: metaphor, lyric, plot, image.

Одержано 1.04.09 р., рекомендовано до друку 25.08.09 р.